

Kaynaklar, yazdığı eserlerin isimlerinin hareketle Ca'fer b. Mübeşşir'in tefris ve hadislerle meşgul olduğunu naklederse de onun asıl meşhur olduğu saha kelâm ve fıkıh ilimleridir. Kendisinden önceki Mu'tezile âlimleri âhîret hallerinin sadece nakille (sem') bilinebileceğini kabul etmelerine karşılık o aklın bu konularda da hüküm verebileceğini savunarak aklın itikad alanındaki sınır ve yetisini genişletmiştir. Kaynakların naklettiği bazı kelâmî görüşleri şöyledir: Ruh bilinen cevherlerden ayrı türde bir cevherdir. Allah bütün kâinatı idare etmesi anlamında her yeredir (Eş'arî, s. 157). İlahî irade insanı kötülük yapmaya ve inkâra zorlamaz; zira bir taraftan kötülük ve inkâr yasaklarken diğer taraftan kişiyi bunları yapmaya mecbur bırakmak ilahî hikmete uygun düşmez. Bundan dolayı irade yöneldiği konuyu (mura)da) gerektirici değildir.

Ca'fer b. Mübeşşir de diğer Mu'tezile çoğunluğu gibi **rü'yettullah*** inkâr eder. Ona göre bazı sahâbîler, Ehl-i sünnet âlimlerince **rü'yet** için delil olarak gösterilen âyetteki (el-Kıyâme 75/23) **nazar** kelimesini "bakmak" mânasına almayıp "ilahî rahmeti beklemek" tarzında te'vil etmişlerdir, bu te'vili yapanlardan biri de Hz. Ali'dir. Kur'an levh-i mahfûzda yaratılmıştır. Bir şey aynı anda iki yerde bulunamayacağı için sayfalarındaki yazılar levh-i mahfûzdaki Kur'an'ın hikâye edilmişinden ibarettir. Kur'an'ı okuyuş (te-laffuz) okuyanın fiili olup onun tarafından meydana getirilmiştir, yani mahlûktur. Kur'an cevher de araz da değildir. İnsanın fiil gücü (istitâat*) fiile teşebbüs-ten önce ve fiil ile birlikte kendisinde mevcuttur. Peygamberler yanılma veya unutmaya yoluyla günah işleyebilirler ve yaptıklarından sorumlu olurlar. Bir arpa tanesinin dahi kasten çalınması büyük günah sayılır. Zira kasten işlenen her günah büyüktür ve onu işleyen fâsıktır, mümin adını taşıyamaz (Hayyât, s. 64; Eş'arî, s. 271, 273). Hz. Ali Resûlullah'tan sonra insanların en faziletlisi olmakla birlikte Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ın hilâfetleri meşrûdur; çünkü Hz. Peygamber Zâtüsselâsil Seriyyesi'nde ensar ve muhacirlerin faziletliileri dururken Amr b. Âs'ı kumandan tayin etmiştir. Cemal Savaşı'nda Ali haklı olmakla beraber kendisine karşı çıkan Talha, Zübeyr ve Âişe tövbe ettikleri için kendilerinden teberri* edilemez, fakat Muâviye ve Amr b. Âs'tan teberri etmek gerekir.

Ca'fer b. Mübeşşir büyük çapta Nazâm'ın tesiri altında kalmış, irade sıfatı

konusunda Bîşr b. Mu'temir'e, Kur'an'a dair görüşlerinde İbn Keysân el-Esamm'a, ulûhiyyet telakkisinde de Ebû'l-Hüzeylel-Allâf'a katılmıştır. Onun büyük günah hakkında yaptığı tarif Mu'tezile adına kaydedilen üç görüşten birini oluşturmuştur. Ca'fer b. Mübeşşir **halku'l-Kur'an*** meselesinde Ehl-i sünnet'in görüşüne yaklaşmış, imâmet noktasında ise Zeydiyye'ye ait fikirleri savunmuş, bu sebeple görüşlerine uyanlar Ebû'l-Hüseyn el-Malatî tarafından bu mezhebin fırkaları arasında gösterilmiştir (et-Tenbîh, s. 34). Kaynakların hemen hepsi Ca'fer b. Mübeşşir'in Bağdat Mu'tezilesi ileri gelenlerinden olduğunda ittifak ettiği halde Muhsin el-Emin kendisini Şii bir âlim olarak tanıtmaya çalışmıştır (A'yânü's-Şi'a, IV, 138). Onun bu tahmini Ca'fer b. Mübeşşir'in Hz. Ali hakkındaki görüşlerinden kaynaklanmış olmalıdır. Ca'fer b. Mübeşşir'in yazdığı eserlerin listesinden anlaşıldığına göre bilgi teorisinde Câhiz'i, iman-amel ilişkisinde İbn Şebîb'i ve yaratma konusunda Burğus'u tenkit etmiş, "lutuf" nazariyesini benimseyenleri reddetmiştir.

Ca'fer b. Mübeşşir'in itikadî görüşlerini benimseyenlere Ca'feriyye denilmiştir. Onun görüşlerine katılanların büyük bir yekün teşkil ettiği nakledilmekle beraber bunların kimlerden ibaret olduğu hakkında fazla bilgi mevcut değildir. En meşhurları arasında Ebû'l-Hüseyn el-Hayyât, Ebû Mücâlid Ahmed b. Hüseyin el-Bağdâdî ve Ebû Ca'fer Muhammed b. Abdullah el-İskâfî sayılabilir (İbnü'l-Murtazâ, s. 85; Ahmed Emîn, III, 79). İbnü'r-Râvendî, Kadî Abdülcebbar, Abdülkahir el-Bağdâdî ve Şâhîr b. Tâhir el-İsferâyîni Ca'fer'in görüşlerini tenkit edenler arasında yer alır.

Dikkat çekici bazı fıkıhî görüşler ileri süren Ca'fer b. Mübeşşir'in bu alanda Zâhirîler'in metoduna yakın bir anlayışa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ona göre fıkıh sahasında Kur'an ve Sünnet'in zâhirine ve icmâa uymak gerekir, re'y ve kıyasla hüküm vermek isabetli değildir. Ashabın şarap içene had cezası uygulanacağı hususunda icmâa etmeleri hatalıdır. Zira onlar bu konuda nassa değil kendi reylerine dayanmışlardır. Böylece Ca'fer bu meselede Hâricîler'in Necedât fırkasıyla aynı görüşü paylaşmış bulunmaktadır. Yine ona göre üç türlü ülke vardır: Dâr-ı imân, dâr-ı küfr ve dâr-ı fîsk. Bu taksim dikkate alındığı takdirde Abbâsî idaresi altındaki topraklar dâr-ı fîsk kavramına uygun düşmektedir.

Eserleri. Ca'fer b. Mübeşşir'in kaynaklarda isimleri zikredilen, ancak hiçbir günümüze kadar ulaşmayan eserleri şunlardır: A) **Kelâma Dair Eserleri**. *Kitâbü'l-Hikâye ve'l-mahkî*, *Âlâ Aşhâbi'l-ma'ârif 'ale'l-Câhiz*, *el-Hücce 'alâ ehli'l-bida'*, *Me'âni'l-aşbâr ve şerhuhâ*, *Âlâ Aşhâbi'l-lutuf*, *el-Emr bi'l-ma'rûf ve'n-nehy 'ani'l-münker*, *Naşzu Kitâbi İbn Şebîb fi'l-ircâ'*, *el-Yâkin 'alâ Burğus fi'l-mahlûk*, *Kitâbü't-Tevhîd 'alâ eş-nâfi'l-Müşebbihe ve'l-Cehmiyye ve'r-Râfîzâ*, *Ma'rifetü'l- hücece*. B) **Fıkıh ve Tefsire Dair Eserleri**. *el-Eşrîbe*, *es-Sünen ve'l-ahkâm*, *el-İctihâd*, *et-Taḥâre*, *Kitâbü'l-Ḥarâc*, *el-İcmâ' mâ hüve*, *'Alâ Aşhâbi'l-kıyâs ve'r-re'y*, *Kitâbü'd-Dâr*, *Kitâbü'l-Âşâr el-kebir*, *en-Nâsiḥ ve'l-mensûḥ*, *'Alâ Aşhâbi'l-ḥadîs*.

BİBLİYOGRAFYA :

Hayyât, *el-İntişâr*, s. 63-64, 68; Eş'arî, *Ma-kâlât* (Ritter), s. 157, 230, 271, 273, 337, 415, 464, 588, 600; Malatî, *et-Tenbîh ve'r-red*, s. 34, 38; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 208; Kadî Abdülcebbar, *el-Muḡnî*, IV, 214; IX, 12; XVII, 298; Bağdâdî, *el-Farḡ* (Abdülhamîd), s. 168-169; a.mlf., *Üşûlü'd-dîn*, s. 168, 256; Hatîb, *Târîḡu Bağdâd*, VII, 162; İsferâyîni, *et-Teb-şîr* (Kevserî), s. 47; Safedî, *el-Vâfi*, XI, 156; İbnü'l-Murtazâ, *Ṭabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 76, 77, 85; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, II, 121; Ahmed Emîn, *Ḍuḡa'l-İslâm*, Beyrut 1351-55/1933-36, III, 79, 148; W. Montgomery Watt, *İslam Dü-şüncesinin Teşekkül Devri* (trc. E. Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 281; A'yânü's-Şi'a, IV, 138; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirin*, I, 125; A. N. Nader — J. Schacht, "Dja'far b. Mubashshir", *El²* (İng.), III, 373.

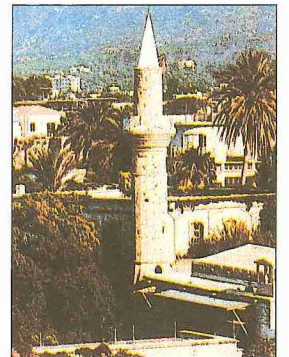

EMRULLAH YÜKSEL

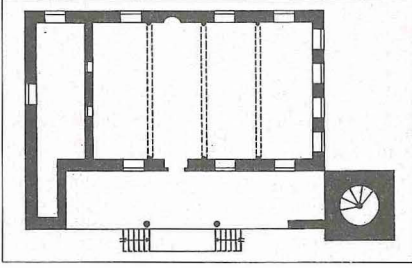
CÂFER PAŞA CAMİİ

Kıbrıs Girne'de
XVI. yüzyıla ait cami.

Ağa Câfer Paşa Camii adıyla da anılan yapı, Kıbrıs Beylerbeyi Câfer Paşa tarafından XVI. yüzyıl sonunda yaptırılmıştır. 1008 Muharreminde (Ağustos 1599) düzenlenen vakfiyesinde camiye Kıbrıs-

Căfer
Paşa
Camii -
Girne /
Kuzey
Kıbrıs
Türk
Cumhuriyeti

Câfer Paşa Camii'nin planı

ta pek çok çiftlik, bahçe, tarla, zeytinlik, ev, ambar, ahır vb.nin vakfedildiği belirtilir. Vakfiyeden, ayrıca Konya'daki mevlîhâneye de büyük ölçüde pay ayrılması olduğu görülmektedir. 1974'ten önce EOKA tedhiş örgütünün elinde bulunan cami, Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra kurulan bir dernek, kısmen de Vakıflar ve Din İşleri Dairesi'nin yardımlarıyla tamir görerek (Eylül 1974 - Temmuz 1975) ibadete açılmıştır.

Câfer Paşa Camii, Kıbrıs'ın Türk devrinde yapılmış belli başlı bütün camiler gibi dikdörtgen biçiminde enine uzanan bir mekândan ibarettir. İki sütuna dayanan üç kemerli bir son cemaat yerini takip eden harimi, kible duvarı istikame-tinde atılmış kemerlere oturan bir çatı ile örtülmüştür. Yine Kıbrıs camilerinin çoğunda görüldüğü gibi sol tarafta bir bölüm duvarla bölünerek esas mekândan ayrılmıştır. Son cemaat yerine bitişik olan minare kesme taştan inşa edilmiş olup basit bir çıkmaya oturan şerefesiyle sade bir mimariye sahiptir.

Câfer Paşa'nın bu camiden başka Magosa'da bir su yolu ile çeşme vakfettiği bilinmektedir. Ayrıca Magosa Kalesi içindeki bir hamam da (Kertikli Hamam) onun evkafındandır.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmet Konur, *Kıbrıs Türkleri*, İstanbul 1938, s. 98, 101; Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Ankara 1964, s. 190-192; Oktay Aslanapa, *Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, İstanbul 1975, s. 23, 24; M. Kâmil Dürüst, *Kıbrıs Rehberi*, İstanbul 1983, s. 95; Mustafa Haşim Altan, *Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi (1571-1974)*, Girne 1986, I, 15-25, 168, 238, 239, 471, 519; II, 1347, nr. 540.

SEMAVİ EYİCE

CÂFER PAŞA TEKKESİ

İstanbul Eyüp'te
XVI. yüzyıla ait tekke.

Kalenderhâne caddesi üzerinde yer alan ve Kırımı Tekkesi adıyla da tanınan tekke, Vezir Câfer Paşa (ö. 995 / 1586-87) tarafından yaptırılan medrese ve türbeden ibaret küçük bir külliye içinde yer almaktadır. Külliye'nin halen iyi durumda bulunan medresesi 1970'ten beri kız Kur'an kursu olarak kullanılmaktadır.

Üzerinde bulunan şair Nihâdî'ye ait kitâbeden inşa tarihinin 993 (1585) olduğu anlaşılan türbede Câfer Paşa'nın aile fertleriyle birlikte kendisi ve oğlu İsfendiyar Bey'in mermerden sandukaları bulunmaktadır. Türbeye esas girişin sivri kemerli, günümüzde harap bir halde bulunan kitâbeli bir kapı vasıtasıyla sağlandığı anlaşılmaktadır. Hemen sol taraftaki medrese giriş kapısından ise türbenin yanındaki üstü açık bir geçide, oradan da dershane-mescid kısmı-

na geçilir. Türbe cephesi iki katlı olup bu cephe iki sıralı dörder pencere ile hareketlendirilmiştir. Üst pencereler sivri kemerli, alt pencereler ise dikdörtgen biçimli ve lokmal demir şebekelidir. Cephenin sağ tarafında aksı çarpık, kemerli bir giriş daha vardır. Üstü açık olan bu bölümde halen mevcut ahşap küçük bir baraka dükkân olarak kullanılmaktadır.

Tekke ilk kurulduğunda Halvetiyye tarikâtına ait iken daha sonra Kadiriyye'ye geçmiş, son dönemde Mehmed Sâlih Sırrı Efendi adlı bir kişi tarafından Sa'diyye Tekkesi'ne dönüştürülmüştür. Meşihat ihdas edilerek (vaz'-ı meşihat) tekkeye dönüştürülen bu türbelerde olduğu gibi tevhidhâne türbe kısmından pencereli bir duvar veya bir parmaklıkla ayrılır. Gerek tekke listelerinde gerekse Mehmed Sâlih Sırrı Efendi'ye ait vakfiye özetinde Câfer Paşa Türbesi'nden ve Câfer Paşa Türbesi'nde bulunan bir hücreden bahsedildiğine göre tekke türbe bitişindeki bir odadan ibaret olmalıdır.

Eyüp Hâki Baba Kadirî Dergâhı son şeyhi Nazmi (Ceyhan) Efendi (ö. 1990) ile Bedevî Dergâhı son şeyhi İbrâhim Efendi'nin oğlu Hakkı Kırmızıtaçlı'dan elde edilen şifahî bilgilerden, son devirde âyinlerin medresenin kubbeli dershane-mescidinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumda o yıllarda tevhidhânenin harap bulunduğunu söylemek mümkündür. Tekkenin son şeyhi, Eyüp-Bahariye Taşlıburun Sa'dî Dergâhı şeyhi Süleyman Efendi'nin halifelerinden müşikişinas Kırımı Hacı Hâfız Efendi'nin oğlu İzzet Efendi'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, KK, nr. 6290/1; İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü Arşivi, *Mebânî-i Hayriyye İdâresi Defterleri*, yaprak nr. 10, sıra nr. 73, nr. 1097, 1341, s. 152-153, nr. 284; *Nüfus İstatistiği* (haz. İstanbul Şehremâneti, 1330 r.), Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 66; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 408; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, I, 278-279; a.mlf., *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 29; a.mlf., *Mecmûa-i Tevârîh*, s. 129, 302; Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 3; *Sicill-i Osmânî*, II, 70-71, *Sihriyyetnâme*, I, Ktp., İbnülemin, nr. 2802, vr. 20; İbnülemin, *Son Hatırlar*, s. 248; Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zaviye ve Hankahlar Hakkında 1 Muharrem 1199 Tarihli Atiyye-i Seniyye Müfredat Defteri", VD, XIII (1981), s. 583-590; A. Bilgin Turnalı - Esin Yücel, "İstanbul'da Az Bilinen Bazı Tekkelerin Yerlerine Dair Bir Araştırma (II)", TDA, sy. 70 (1991), s. 177-191.

A. BİLGİN TURNALI

Câfer Paşa Türbesi'nin ayakta kalan duvarları ile arka plandaki medresenin görünüşü ve türbenin kitâbesi - Eyüp/İstanbul

